



InterMil-opdatering nr. 6

om folkeretten og krigen i Ukraine

Af Marc Schack & Astrid Kjeldgaard-Pedersen

8. april 2022

InterMil-opdatering nr. 6 indeholder svar på følgende spørgsmål:

- **Hvad siger den humanitære folkeret om brug af atomvåben?**
- **Hvad har Den Internationale Domstol (ICJ) sagt om atomvåben?**
- **Hvilke folkeretlige regler regulerer i øvrigt atomvåben?**
- **Hvad siger den humanitære folkeret om biologiske og kemiske våben?**

I den forgangne uge har medierne vist forfærdelige billeder, der synes at dokumentere internationale forbrydelser begået af begge parter i konflikten. Især billeder af dræbte civile i gaderne i forstadsbyen Bucha har fyldt meget i verdenspressen. Det offentliggjorte materiale tyder stærkt på, at de russiske styrker har begået *krigsforbrydelser*, bl.a. i form af forsætlige drab på civile i forbindelse med tilbagetrækningen fra Kyiv-regionen. Hvis der dokumenteres omfattende og systematiske angreb på civile, vil forholdene også kunne karakteriseres som *forbrydelser mod menneskeheden*. Flere medier har endvidere talt om *folkedrab*, men den juridiske definition af netop denne forbrydelse er så specifik, at den ikke forekommer oplagt relevant i forhold til konflikten i Ukraine. Folkedrab forudsætter, at de ansvarlige har til hensigt at ødelægge "en gruppe" defineret ud fra nationalitet, etnicitet, race eller religion "som sådan". Der er ikke meget, der tyder på, at definitionen i Folkekrigsforbrydelserkonventionens artikel 2 er opfyldt i nogen af de foreliggende situationer. Hvis videooptagelserne af russiske krigsfanger, der bliver skudt i benene og henrettet af ukrainske soldater, viser sig at være ægte, vil der også her være tale om klare krigsforbrydelser. Ligesom civile er krigsfanger "beskyttede personer". Det er derfor en krigsforbrydelse at f.eks. begå forsætlige

drab på krigsfanger eller tilføje dem "betydelig lidelse eller alvorlig skade på legeme eller helbred". De internationale forbrydelser, som vi efter alt at dømme allerede er vidne til fra både russisk og ukrainsk side, rejser naturlige spørgsmål om, hvad der kan blive det næste, herunder hvilke våbentyper der vil blive taget i brug. Som omtalt i InterMil-opdatering nr. 1 og 2, har vi tidligere fået efterretninger om russisk brug af vakuumbomber, landminer og klyngeammunition i byområder. I denne uge ser vi nærmere på, hvad folkeretten siger om såkaldte "masseødelæggelsesvåben", dvs. biologiske og kemiske våben samt atomvåben.

Hvad siger den humanitære folkeret om brug af atomvåben?

Den humanitære folkeret indeholder ikke specifikke regler, der regulerer atomvåben. Derfor skal brug af atomvåben principielt vurderes efter de samme principper og regler, som gælder alle andre typer af krigsmidler og fremgangsmåder. Men atomvåben er selv sagt en helt særlig størrelse, og deres anvendelse under væbnet konflikt er generelt meget vanskelig at forene med krigens love. Det måske mest centrale princip i krigens love er princippet om distinktion. Princippet kræver af de kæmpende parter, at de skelner mellem civilbefolkningen og kombattanter og mellem civile objekter og militære mål. Parterne må alene rette deres angreb mod kombattanter og andre lovlige militære mål, mens civile personer og objekter så vidt muligt skal beskyttes. Dét princip er indarbejdet i en række konkrete regler, herunder kravet om at parterne ikke må gennemføre vilkårlige angreb. Det vil f.eks. omfatte angreb med våben, som vilkårligt rammer såvel militære mål som civile personer og objekter, eller hvis virkninger ikke kan begrænses i fornødent omfang. Det er oplagt, at brug af atomvåben vil kunne være i strid med disse regler. Et andet centralt princip i krigens love er proportionalitetsprincippet, som indebærer, at civile tab, der følger af militære operationer, ikke

betydeligt må overstige den forventede og direkte militære fordel ved operationen. Angreb må derfor ikke gennemføres, hvis de må forventes at medføre en sådan uproportional civil skade. Også denne regel skaber oplagte problemer i forhold til brugen af atomvåben. Herudover findes i krigens love et forbud mod at anvende våben og metoder, der er egnet til at påføre modstanderen overflødig eller unødvendig lidelse. Mens distinktions- hhv. proportionalitetsprincippet har til formål at beskytte civile, er sidstnævnte regel skabt for at beskytte kombattanter. Det er sandsynligt, at anvendelsen af atomvåben også kan være problematisk i den sammenhæng. Ud over de nævnte generelle regler om angreb under væbnet konflikt indeholder krigens love også specifikke bestemmelser, som anvendelsen af atomvåben i de fleste tilfælde vil stride imod. Det gælder navnlig forbuddet mod at anvende våben, som har til formål eller må forventes at forårsage udbredt, langvarig og alvorlig skade på det naturlige miljø, som følger af artikel 35 og artikel 55 i Tillægsprotokol 1 til Genève-konventionerne. Reglen skal beskytte økosystemer og jordens naturlige elementer som f.eks. skove, flora og fauna. Det må forventes, at anvendelsen af atomvåben som det klare udgangspunkt også vil være i strid med denne bestemmelse. Samlet set fører disse overvejelser til den overordnede konklusion, at brug af atomvåben som altovervejende hovedregel vil indebære overtrædelser af den humane folkeret.

Hvad har Den Internationale Domstol (ICJ) sagt om atomvåben?

Den 15. december 1994 anmodede FN's Generalforsamling FN's øverste dømmende organ, ICJ, om en vejledende udtalelse om lovligheden af trusler om eller brug af atomvåben. Generalforsamlingen bad nærmere bestemt domstolen om at tage stilling til, om trusler om eller brug af atomvåben under nogen omstændigheder kunne være tilladt efter folkeretten. Den 8. juli 1996 udtalte Domstolen, at det hverken er specifikt tilladt at bruge eller true med atomvåben eller specifikt og

universelt forbudt at bruge eller true med atomvåben. Men, understregede ICJ, trusler og brug af atomvåben skal selvsagt overholde gældende folkeret. Da trusler om og egentlig magtanvendelse som udgangspunkt er folkeretsstridigt, er det samme naturligvis tilfældet, hvis der trues med eller anvendes atomvåben. Ligeledes fremhævede ICJ, som også beskrevet ovenfor, at anvendelsen af atomvåben under væbnet konflikt er meget vanskelig at forene med den humanitære folkerets regler og principper. Domstolen så sig imidlertid ikke i stand til endegyldigt at konkludere, at det vil være ulovligt for en stat at bruge atomvåben i helt ekstreme selvforsvarssituationer, hvor statens fortsatte eksistens står på spil. ICJ's udtalelse er omdiskuteret og har været beskyldt for at rejse flere spørgsmål, end den besvarede. Det ligger fast, at trusler om og brug af atomvåben som det klare udgangspunkt vil være folkeretsstridige, men domstolen åbnede samtidig en kattedør for, at sådanne handlinger under meget afgrænsede forhold måske kan være lovlige.

Hvilke folkeretlige regler regulerer i øvrigt atomvåben?

Ud over de ovenfor omtalte generelle regler og principper i den humanitære folkeret findes en række folkeretlige regler, herunder inden for den internationale miljøret, som på forskellig vis er relevante for atomvåben. Den mest specifikke og vidtgående traktat i den sammenhæng er *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*, som blev vedtaget af FN's Generalforsamling i 2017. Traktaten trådte i kraft i 2021 og er i skrivende stund ratificeret af 60 stater, heriblandt kun ganske få EU-lande. Artikel 1 forbyder bl.a. udvikling, test, ejerskab og oplagring af atomvåben. Lidet overraskende har ingen af de stater, der aktuelt har (eller menes at have) atomvåben – USA, Rusland, Kina, Storbritannien, Frankrig, Pakistan, Indien, Israel og Nordkorea – tiltrådt traktaten. Mere betydningsfuld er indtil videre *Traktaten om ikke-spredning af kernevåben* fra 1968, som med få (væsentlige) undtagelser nyder stort set verdensomspændende tilslutning. Denne traktat forbyder ikke atomvåben, men forpligter i artikel 2 stater,

der ikke allerede har atomvåben til bl.a. ikke at "modtage" eller "erhverve" atomvåben, mens de såkaldte "kernevåbenstater" (dvs. stater, der allerede har atomvåben) efter artikel 1 bl.a. er forpligtede til ikke at overføre atomvåben til stater, som ikke besidder dem. De kernevåbenstater, der samtidig er permanente medlemmer af Sikkerhedsrådet – USA, Rusland, Kina, Storbritannien, Frankrig – har alle ratificeret *Traktaten om ikke-spredning af kernevåben*. Indien, Pakistan og Israel har altid stået udenfor, mens Nordkorea trak sig ud af traktatsamarbejdet i 2003.

Hvad siger den humanitære folkeret om biologiske og kemiske våben?

Bl.a. NATO har i forbindelse med konflikten i Ukraine udtrykt bekymring for, at Rusland vil eskalere konflikten ved brug af biologiske og/eller kemiske våben. Ligesom atomvåben indebærer biologiske og kemiske våben nogle oplagte problemstillinger i forhold til bl.a. distinktionsprincippet. Våben, der i kraft af deres særlige egenskaber gør efterlevelse af distinktionsprincippet umulig, kan som nævnt ikke anvendes i overensstemmelse med den humanitære folkeret. Det vil ofte være tilfældet med biologiske og kemiske våben, som endvidere er blandt de våbentyper, som er specifikt reguleret i traktatform og i sædvaneretten. Siden slutningen af det 19. århundrede og navnlig efter Første Verdenskrig er staterne løbende blevet enige om traktater, der forbyder forskellige specifikke typer af biologiske (f.eks. anthrax) og kemiske våben (f.eks. giftgasammunition). *Geneve-protokollen* fra 1925 (*Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare*) er en milepæl i den sammenhæng. I 1972 blev *Konventionen om forbud mod udvikling, fremstilling og oplagring af bakteriologiske (biologiske) våben og toksinvåben samt om disse våbens tilintetgørelse* vedtaget, og i 1992 vedtog man på FN's nedrustningskonference den generelle *Konvention om kemiske våben* (CWC). Sidstnævnte forbyder brugen af ke-

miske våben i krig samt al udvikling, produktion, erhvervelse, oplagring eller overførsel af sådanne våben. Kemiske våben defineres i konventionens artikel II som våben indeholdende "giftige kemikalier" forstået som "ethvert kemikalie, som ved sin indvirkning på de biologiske processer kan forårsage død, midlertidig arbejdsudygtighed eller varig skade på mennesker eller dyr." Anvendelse af "gift eller forgiftede våben" samt "kvælende, giftige eller andre gasser samt alle tilsvarende væsker, materialer eller midler" hører under definitionen af krigsforbrydelser i ICC-Statuttens artikel 8.

Om InterMil-opdateringerne:

I forbindelse med situationen i Ukraine udsender InterMil-projektets forskere løbende opdateringer. Her præsenterer vi i kort form de folkeretlige problemstillinger, konflikten rejser, og giver vores svar på, hvordan de skal løses. Vi adresserer både temaer, som har været rejst i medierne, og temaer, som er ligger i forlængelse af vores forskning.

Om InterMil:

InterMil gennemfører praksisnær juridisk forskning og forskningsbaseret myndighedsbetjening inden for militære studier. InterMil-projektet er etableret ved en aftale mellem Det Juridiske Fakultet (i samarbejde med Forsvarsakademiet) og Center for Militære Studier på Københavns Universitet som et led i implementeringen af forsvarsforliget 2018-2023, hvori forligskredsen har udtrykt ønske om "øget fokus på de folkeretlige udfordringer forbundet med bl.a. deltagelse i internationale operationer, cyber, droner og højteknologiske og elektroniske kampmidler".

Læs mere om InterMil her:

<https://jura.ku.dk/icourts/research/intermil/>

Kontakt os

Astrid Kjeldgaard-Pedersen, professor mso
(astrid.kjeldgaard-pedersen@jur.ku.dk)
Cornelius Wiesener, postdoc (cornelius.wiesener@jur.ku.dk)
Marc Schack, adjunkt (masc@fak.dk)
Iben Yde, adjunkt (ibyd@fak.dk)